

УДК 342.713

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.7>

Тетяна ЗАХАРІНА

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, Національний університет «Чернігівська політехніка», вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, Україна 14035

ORCID: 0000-0003-0357-745

Бібліографічний опис статті: Захаріна, Т. (2023). Технологія організації процесу реінтеграції в умовах сучасного соціуму. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 45–49, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.7>

ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ РЕІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

У статті розглядаються особливості реалізації процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів в умовах сучасного соціуму. Здійснено аналіз наукових праць з проблеми дослідження з метою формулювання поняття «реінтеграція» в парадигмі роботи з військовослужбовцями й визначення основних чинників, що визначають успішність процесу реінтеграції визначеної категорії громадян.

На основі проведеного глибокого аналізу провідних наукових досліджень та вивчення світового досвіду з питань реінтеграції військовослужбовців та ветеранів визначено основні етапи даного процесу, окреслено пріоритетні види діяльності на кожному з них.

Мета дослідження, висвітленого в статті, полягає у визначенні загальної технології процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів та окресленні конкретних етапів процесу реінтеграції в умовах сучасного соціуму. Для досягнення поставленої мети визначено основні завдання, а саме: теоретично дослідити провідний науковий досвід українських та зарубіжних вчених з питань реінтеграції окремих категорій громадян та військовослужбовців зокрема; визначити основні етапи процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів, проаналізувати ключові аспекти кожного етапу; визначити перспективи подальших досліджень та напрямки реалізації емпіричного дослідження.

Досягнення поставленої мети та вирішення поставлених завдань було здійснено за допомогою теоретичних методів дослідження (аналіз, порівняння, виокремлення суттєвих ознак процесу і явища тощо).

У висновках підтверджено, що проблема реінтеграції військовослужбовців та ветеранів до цивільного життя в Україні стоїть гостро й має складний та багатогранний характер. Сам процес реінтеграції передбачає повернення чи входження військовослужбовців до соціальних груп шляхом відновлення або формування соціальних зв'язків та відносин, визначення нової соціальної ролі, набуття соціального досвіду та необхідної соціальної компетентності.

Новизна дослідження полягає у визначенні основних рівнів взаємодії, на яких відбувається процес реінтеграції військовослужбовців та ветеранів, що розкриває особливості побудови самої технології процесу в умовах сучасного соціуму. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні чинників ефективної реінтеграції на різних рівнях соціальної взаємодії та розробці й плануванні конкретних програм і заходів реінтеграції військовослужбовців та ветеранів.

Ключові слова: реінтеграція, військовослужбовці, ветерани, соціальна група, соціальна роль, державна політика.

Tetiana ZAKHARINA

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Work, Chernihiv Polytechnic National University, Shevchenko Street, 95, Chernihiv, 14035

ORCID: 0000-0003-0357-745

To cite this article: Zakharina, T. (2023). Tekhnolohiia orhanizatsii protsesu reintehratsii v umovakh suchasnoho sotsiumu [The technology of organizing the reintegration process in the conditions of modern society]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 45–49, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.7>

THE TECHNOLOGY OF ORGANIZING THE REINTEGRATION PROCESS IN THE CONDITIONS OF MODERN SOCIETY

The article examines the peculiarities of the implementation of the process of reintegration of servicemen and veterans in the conditions of modern society. An analysis of scientific works on the research problem was carried out with the aim of formulating the concept of "reintegration" in the paradigm of working with military personnel and determining the main factors that determine the success of the process of reintegration of a certain category of citizens.

On the basis of an in-depth analysis of leading scientific research and the study of world experience in the reintegration of servicemen and veterans, the main stages of this process have been determined, and the priority activities for each of them have been outlined.

The purpose of the research covered in the article is to determine the general technology of the process of reintegration of servicemen and veterans and outline the specific stages of the process of reintegration in the conditions of modern society. To achieve the goal, the main tasks have been defined, namely: to theoretically investigate the leading scientific experience of Ukrainian and foreign scientists on the reintegration of certain categories of citizens and military personnel in particular; determine the main stages of the process of reintegration of servicemen and veterans, analyze the key aspects of each stage; to determine the prospects for further research and directions for the implementation of empirical research.

Achieving the set goal and solving the set tasks was carried out with the help of theoretical research methods (analysis, comparison, identification of essential features of the process and phenomenon, etc.).

The conclusions confirm that the problem of reintegration of servicemen and veterans into civilian life in Ukraine is acute and complex and multifaceted. The reintegration process itself involves the return or entry of servicemen into social groups by restoring or forming social ties and relationships, defining a new social role, acquiring social experience and the necessary social competence. Also defined.

The novelty of the research consists in determining the main levels of interactions at which the process of reintegration of servicemen and veterans takes place, which reveals the peculiarities of the construction of the very technology of the process in the conditions of modern society. Prospects for further research are to determine the factors of effective reintegration at different levels of social interaction and the development and planning of specific programs and measures for the reintegration of servicemen and veterans.

Key words: reintegration, military personnel, veterans, social group, social role, state policy.

Актуальність проблеми. Соціально значущі перетворення в українському суспільстві, що відбуваються в умовах військового протистояння привертають увагу до проблеми зміни структури суспільства, актуалізують питання реалізації процесу реінтеграції українських територій та громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, й тих, соціальна ситуація й життєустрій яких докорінно змінені війною. Однією з таких категорій є військовослужбовці та ветерани.

Даний процес є складним та тривалим й має багато визначальних чинників та особливостей. Одним із перших важливих чинників є розуміння самого поняття «реінтеграція» по відношенню до військовослужбовців та ветеранів. В Українському тлумачному словнику значення терміну «реінтеграція» пояснюється як «об'єднання на нових принципах того, що раніше було роз'єднаним», а також як «відновлення у громадянстві якої-небудь держави осіб, що раніше його мали». До початку повномасштабного вторгнення поняття «реінтеграція» розкривалося в площині пошуку шляхів і засобів повернення в державну систему непідконтрольних територій та роботу із громадянами даних територій тож в цілому задовольняло словникове трактування терміну. Пересічних громадян та представників влади хвилювало питання: як сприйматимуть мешканців Донбасу ті, хто захищають цілісність України – учасники АТО та волонтери, ті, хто набув статусу ВПО, й ті, кого різною мірою зачепила війна. В широкому розумінні можна зазначити, що реінтеграція розглядалася як

проблема встановлення громадянського миру і формування політичної нації на основі спільної української ідентичності.

Але по відношенню до військовослужбовців та ветеранів дане трактування поняття не можливе, оскільки фактично не відбувається відновлення у громадянстві або повернення формального статусу. Військовослужбовці не потребують формування цінностей, на базі яких формується культура громадянськості, по відношенню до них не потрібно застосовувати стратегію формування громадянської ідентичності чи культури громадянськості як то необхідно по відношенню до мешканців територій, що на сьогодні носять називають ОРДЛО.

Саме тому настільки гостро й актуально на сьогодні стоїть питання визначення технології організації процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів, кількість яких щодня невпинно зростає, в умовах сучасного соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На етапі воєнного та післявоєнного реформування всіх сфер суспільного життя в країні та пошуку сучасних підходів у розв'язанні проблеми соціального розрізнення, проблема реінтеграції військовослужбовців та ветеранів є предметом науково-практичних досліджень багатьох вітчизняних вчених, які розкривають теоретичні і практичні аспекти реалізації процесу. Серед них варто визначити О. М. Балакіреву, яка розкриває особливості адаптації та інтеграції окремих категорій громадян (Балакірева, 2016). Цікавими є також дослідження, які провели О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В.П. Антонюк

в напрямку визначення основних перешкод, з якими стикається людина на шляху реінтеграції, та визначення стратегії успіху (Новікова, Амоша, Антонюк, 2016). С. С. Муріч розглядає особливості трансформації ідентичностей внаслідок конфлікту на Донбасі (Муріч, 2018).

Однак ступінь теоретичних розробки питання реінтеграції військовослужбовців та ветеранів в площині української науки все ж є недостатнім. Більш детально це питання все ж розкривається в працях зарубіжних вчених, зокрема в дослідженнях науковців тих країн, що мають тривалий досвід участі у збройних протистояннях та напрацьовану роками систему соціального захисту та реінтеграції військовослужбовців та ветеранів. Так, наприклад, Кінтзел, Рашид та Кастро розглядають проблему реінтеграцію американських ветеранів, учасників війни у В'єтнамі. Особливу увагу в своєму дослідженні вони приділяють саме соціальному статусу ветеранів та їх сприйняттю цивільним населенням (Kintzle, Rasheed, Castro, 2016). Кремінський і Платов наголошують, що ключовим аспектом у роботі з військовослужбовцями та ветеранами є подолання в них «комплексу солдата», що стає на заваді адаптації до цивільного життя (Kreminski, Barry, Platow, 2018).

Однак, не зважаючи на широку представленість зарубіжних досліджень з проблеми реінтеграції військовослужбовців та ветеранів, українська наука потребує напрацювання власних механізмів та теоретичних підходів до цієї проблеми, оскільки досвід жодної країни не може бути беззмінно примірний до України. Це зумовлено питаннями ментальності, історичної пам'яті та національної свідомості.

Мета дослідження полягає у визначенні загальної технології процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів та окресленні конкретних етапів процесу реінтеграції в умовах сучасного соціуму.

Для досягнення поставленої мети визначено основні завдання:

1. Теоретично дослідити провідний науковий досвід українських та зарубіжних вчених з питань реінтеграції окремих категорій громадян та військовослужбовців зокрема.

2. Визначити основні етапи процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів, проаналізувати ключові аспекти кожного етапу.

3. Визначити перспективи подальших досліджень та напрямки реалізації емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначаючи загальну технологію організації процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів необхідно для початку визначити основні тенденції і настрої суспільства, що сформувалися з початком повномасштабного вторгнення росії на територію нашої країни.

Найперше, варто зазначити, що фактори, які можна розглядати як «роз'єднуючі», тобто ті, що розколюють суспільство, змістилися із геополітичної та культурної площин у політичну площину й сьогодні визначаються діяльністю влади на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях. По-друге, варто проаналізувати ставлення більшості громадян до військовослужбовців та війни – станом на другий рік повномасштабного вторгнення кількість громадян, що виступали за мирне врегулювання конфлікту за столом переговорів шляхом компромісу, значно зменшилася, а повага до ЗСУ має тенденцію до зростання. Цей момент з одного боку є сприятливим чинником адаптації, адже військовослужбовці та ветерани є значимою і ціннісною соціальною групою, а з іншого боку саме цей чинник може стати на заваді переходу до мирного життя, оскільки ветерани можуть відчувати психологічні складнощі у зміні статусу й небажання змінювати соціально значиму роль.

Ще одним важливим, об'єднуючим фактором наряду із загальнолюдськими цінностями для громадян України на сьогодні є верховенство закону й рівні права. Саме тому в процесі нормативного врегулювання питання реінтеграції військовослужбовців та ветеранів важливо не перетнути межі соціальної підтримки в сторону соціального домінування однієї категорії громадян над іншою. В розрізі цього питання заступник Міністра у справах ветеранів України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Тетяна Калита у прямому етері «Радіо Свобода» заявила, що процес реінтеграції військовослужбовців та ветеранів війни до мирного життя в Україні буде відбуватися із врахуванням усіх належних потреб військової людини. Вона також зазначила, що після перемоги України у війні з фронту повернеться велика кількість захисників і захисниць.

Тому, за словами заступниці міністра Мінвєтеранів спільно з дотичними міністерствами та силовими відомствами докладають значних зусиль для розробки сучасної дієвої системи переходу військовослужбовців до цивільного життя. Стратегію переходу вже затверджено українським Урядом, невдовзі її буде запущено в роботу.

Також варто розуміти, що незважаючи на досить низький загальний рівень толерантності до росії, все ж залишається в країні частка населення, яка вважає за необхідну державну політику примирення, а отже все, що пов'язане із військовим протистоянням може викликати в них негативні емоції. Цей момент варто розглядати як один з «підводних каменів» процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів в умовах сучасного соціуму.

Аналізуючи процес реінтеграції військовослужбовців та ветеранів можна виокремити в ньому кілька ключових етапів, а саме:

1. Ініціатива. Цей етап може бути реалізований державними органами чи недержавними організаціями (Громадськими організаціями, благодійними фондами, громадськими об'єднаннями тощо). Фактично цей етап полягає в усвідомленні потреби здійснення процесу реінтеграції.

2. Первинна оцінка соціальної ситуації та суспільних настроїв. Так, центрами досліджень на рівні держави й паралельно окремі наукові дослідження мають зібрати інформацію щодо ступеня розуміння проблеми громадянами країни і їх готовність до реалізації соціальної політики з реінтеграції військовослужбовців та ветеранів. В суспільстві має переважати толерантне ставлення до військовослужбовців та позитивне налаштування на реалізацію державної політики. У випадку виявлення негативного налаштування суспільства необхідними є розробка і реалізація програм, спрямованих на зміну суспільного настрою.

3. Оцінка готовності військовослужбовців та ветеранів до реінтеграції. Далеко не кожен військовослужбовець готовий змінити свій соціальний статус на цивільний. В суспільстві відомі випадки, коли військові-ветерани афганської, як приклад, війни роками носили військову форму в буденному житті, психологічно блокуючи в собі сприйняття світу як цивільного простору.

4. Комплексна оцінка потреб військовослужбовців та ветеранів як соціальної категорії

з метою складання стратегії реалізації державної політики. Традиційно розглядаються такі напрямки соціальної підтримки: медична реабілітація, соціально-економічна підтримка, професійна підготовка чи фахова перепідготовка (профорієнтація), психологічна реабілітація, правова підтримка, соціо-культурна трансформація.

5. Розробка та затвердження нормативно-правової бази з регулювання державної політики щодо реінтеграції ветеранів та військовослужбовців.

6. Визначення напрямків співпраці державних та недержавних органів та організацій з питань реалізації процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів.

7. Реалізація державної політики, впровадження запланованих заходів, надання соціальних послуг. Вагома роль на даному етапі належить фахівцям служб та управлінь соціального захисту у справах військовослужбовців та ветеранів, соціальних центрів, центрів соціально-психологічної підтримки, основними завданнями яких є комплексна допомога військовослужбовцям та ветеранам у подоланні складних життєвих обставин. Їх злагоджена і ефективна робота сприятиме активізації їх внутрішніх (актуальних і потенційних) ресурсів щодо вирішення існуючих проблем та безумовно системна діяльність всіх суб'єктів процесу реінтеграції.

8. Проміжний моніторинг ефективності розробленої програми та державної політики, за потреби внесення змін та корективів.

9. Соціальна підтримка сімей військовослужбовців та ветеранів.

10. Пост моніторинг ефективності реалізації державної політики з реінтеграції ветеранів та військовослужбовців. Визначення необхідних додаткових заходів чи програм. Окреслення переліку державних послуг та соціальної підтримки, що матимуть сталий, постійний статус.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Резюмуючи все вище зазначене, можна зробити наступні висновки:

1. Проблема реінтеграції військовослужбовців та ветеранів до цивільного життя має надто складний та багатоаспектний характер.

2. За своєю сутністю реінтеграція військовослужбовців та ветеранів – це процес їх повернення чи входження до соціальних груп шляхом відновлення або формування соціальних

зв'язків та відносин, визначення нової соціальної ролі, набуття соціального досвіду та необхідної соціальної компетентності.

3. Враховуючи специфіку даного процесу, можна визначити кілька рівнів його реалізації: чуттєво-емоційний (формування ставлення та настроїв), емоційно-соціальний (налагодження соціальної взаємодії), соціально-інсти-

туційний (нормативне регулювання процесу) рівні взаємодій, на яких відбувається процес реінтеграції військовослужбовців та ветеранів.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні чинників ефективної реінтеграції на різних рівнях соціальної взаємодії та розробці й плануванні конкретних програм і заходів реінтеграції військовослужбовців та ветеранів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балакірева О. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб : матеріали круглого столу «Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування» (9 липня 2014 року). URL: <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html> (дата звернення: 21.05.2023).
2. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. О. М. Балакіревої. Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2016. 140 с.
3. Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. [та ін.]. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху : монографія. Київ : НАН України, Ін-т економіки пром-сті. 2016. 448 с.
4. Муріч, С. С. Трансформація ідентичностей ВПО внаслідок конфлікту на Донбасі : магістерська дис. : 054 Соціологія. Київ, 2018. 125 с.
5. Kintzle S, Rasheed J, Castro C. The state of the American veteran: The Chicagoland veterans study. 2016. Available from: https://cir.usc.edu/wp-content/uploads/2016/04/CIR_ChicagoReport_double.pdf. (дата звернення: 21.05.2023).
6. Kreminski M, Barry M, Platow M. The effects of the incompatible “Soldier” identity upon depression informer Australian Army personnel. *J Mil Veterans Health*. 2018; 26(2):51–59. Available from: <https://jmvh.org/article/the-effects-of-the-incompatible-soldier-identity-upon-depression-in-former-australian-army-personnel>

REFERENCES:

1. Balakiryeva, O. (2014). Spektr problem vy`musheny`x pereselenciv v Ukrayini: shvy`dka ocinka sy`tuaciyi ta potreb [The range of problems of forced migrants in Ukraine: a quick assessment of the situation and needs]. Materialy` kruglogo stolu «Vy`musheni pereselenci v Ukrayini: py`tannya terminovogo ta seredn`ostrokovogo reaguвання» (9 ly`pnya 2014 roku). URL: <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html> (data zvernennya: 21.05.2023) [in Ukrainian].
2. Balakiryeva, O. M. (2016). Vy`musheni pereselenci ta pry`jmayuchi gromady`: uroky` dlya efekty`vnoyi suspil`noyi adaptaciyi j integraciyi: naukova dopovid. [Forced migrants and host communities: lessons for effective social adaptation and integration: scientific report.]. Ky`yiv : NAN Ukrayiny`, DU «In-t ekon. ta prognovuv. NAN Ukrayiny`». 140 s. [in Ukrainian].
3. Novikova, O. F., Amosha, O. I., Antonyuk, V. P. [ta in.]. (2016). Vnutrishn`o peremishheni osoby`: vid podolannya pereshkod do strategiyi uspixu: monografiya. [Internally Displaced Persons: From Overcoming Obstacles to Strategies for Success: Monograph.]. Ky`yiv : NAN Ukrayiny`, In-t ekonomiky` prom-sti. 448 s. [in Ukrainian].
4. Murich, S. S. (2018). Transformaciya identy`chnostej VPO vnaslidok konfliktu na Donbasi: magisters`ka dy`s.: 054 Sociologiya [Transformation of IDP identities as a result of the conflict in Donbas]. Ky`yiv. 125 s. [in Ukrainian].
5. Kintzle, S., Rasheed, J., & Castro, C. (2016). The state of the American veteran: The Chicagoland veterans study. Available from: https://cir.usc.edu/wp-content/uploads/2016/04/CIR_ChicagoReport_double.pdf (data zvernennya: 21.05.2023).
6. Kreminski, M., Barry, M. & Platow, M. (2018). The effects of the incompatible “Soldier” identity upon depression informer Australian Army personnel. *J Mil Veterans Health*. 26(2): 51–59. Available from: <https://jmvh.org/article/the-effects-of-the-incompatible-soldier-identity-upon-depression-in-former-australian-army-personnel> (data zvernennya: 21.05.2023).